# VAPAUSSODAN PERINTÖ

2/2016 73. numero

**Julkaisija** Vapaussodan Helsingin seudun perinneyhdistys ry.

**ISSN** 2242-7597

**Toimitus ja taitto** Nina Schleifer ja Jyrki Uutela
Sähköposti: vapaussota.helsinki@gmail.com

**Paino** Kopio Niini Oy, Helsinki

**Kansikuva** S/S Arcturus Pohjanlahdella matkalla kohti kotimaata helmikuussa 1918
- Valok. teoksesta Suomen vapaussota kuvissa, Otava 1934

**Aineisto** Vapaussodan Perintö -lehden ilmestymisaikataulu:

| Nro | Aineistopäivä | Julkaisupäivä | Toimittajat |
|---|---|---|---|
| 1 | 1.2.2016 | 15.2.2016 | Ojala & Langinmaa |
| 2 | 28.3.2016 | 11.4.2016 | Schleifer & Uutela |
| 3 | 22.8.2016 | 5.9.2016 | Ojala & Langinmaa |
| 4 | 24.10.2016 | 7.11.2016 | Schleifer & Uutela |

Seuraavaan lehteen tuleva aineisto pyydetään toimittamaan aineistopäivään mennessä osoitteella ubu@elisanet.fi

**Lehtiarkisto** Yhdistyksen lehdet ovat nähtävillä myös internet-osoitteessa www.vapaussodanperintö.fi

## SISÄLLYSLUETTELO

Toiminnantäyteisiä vuosia ..... 3
Merikapteeni Bertel Förbom ja jääkärit ..... 4
Margaretha Berghellin kokemuksia lottana jatkosodan aikana ..... 9
25. sotilasperinnenäyttely Nurmijärvellä ..... 11
Vapaussota-näyttely Pääesikunnassa ..... 12
Totta ja tarua Tammisaaressa ..... 13
Rukiinleikkuutalkoot Kauhajoella 1944 ..... 18
Tykistön toimintaa vapaussodan alussa ..... 19
Vapaudenristin suurristi jalokivin ja miekoin ..... 22
VHSPY ry:n toimintakertomus vuodelta 2015 ..... 24
Hallituksen yhteystiedot ja jäsenmaksulomake ..... 27
Tulevaa ohjelmaa ..... 28

# TOIMINNANTÄYTEISIÄ VUOSIA

Kevätkokouksessamme 15.3.2016 saatoimme taas tyytyväisinä todeta, kuinka aktiivisesti jäsenistö on mukana järjestämissämme tapahtumissa. Yhdistyksemme toimintakertomus vuodelta 2015 on julkaistu tämän lehden lopussa.

Jatkamme kuluvana vuonna hyväksi havaittuja perinteitä: toimintamme kulmakivinä ovat kunnianosoitukset, lounasluennot, Tammisunnuntain juhla sekä retket. Tänä vuonna syysretkemme suuntautuu Salon Itsenäisyyden museoon, jossa on näytteillä kattava kunniamerkkikokoelma sekä runsaasti esineitä sotiemme ajoilta ja suojeluskunta- ja lottajärjestöistä.

*Perinteisin menoin järjestettiin Viron itsenäisyyspäivän kunnianosoitus 24.2.2016 Vanhankirkon puistossa Viron vapaussodassa kaatuneiden suomalaisten hautamuistomerkillä – Valok. Ismo Tulikorpi*

Kevätkokous hyväksyi myös hallituksen ehdotuksen yhdistyksen sääntöjen muuttamiseksi. Uusilla säännöillä vahvistetaan mm. jo nyt vallitseva käytäntö, jonka mukaan meillä on mahdollisuus valita yhdistyksen tilintarkastajien tilalle toiminnantarkastajia. Tämän lisäksi oleellinen muutos koskee hallituksen kokoonpanoa. Jäsenten lukumäärän suhteen lisätään joustovaraa. Puheenjohtajan lisäksi voidaan valita 2-8 varsinaista ja 0-8 varajäsentä. Puheenjohtajan toimikausi on kaksi vuotta hallituksen jäsenten ja varajäsenten toimikauden ollessa kalenterivuosi.

*Pekka ja Eeva Lampénille luovutettiin yhdistyksen viiri kevätkokouksessa – Valok. Nina Schleifer*

Yhdistyksemme 25-vuotista taivalta juhlistamme torstaina 3.11.2016 - varatkaapa päivämäärä jo kalentereistanne. Seuraavassa lehdessä kerromme tarkemmin juhlasuunnitelmista.

Ensi syyskokouksessa saamme siis toivottavasti lisää vahvistusta hallitukseemme. Aktiivisia toimijoita tarvitaan, onhan vapaussodan päättymisen 100-vuotisjuhlavuosi aivan nurkan takana. Yhdistyksemme on saanut mieluisaksi tehtäväkseen organisoida Finlandia-talossa 16.5.2018 järjestettävät juhlallisuudet yhteistyössä Vapaussodan perinneliiton ja muiden maanpuolustusjärjestöjen kanssa. Juhlan tavoitteena on keskittyä vapaussodan saavutuksiin syyttelemättä ketään ja korostaen Suomen vapautumista ja demokratian säilymistä.

*Jyrki Uutela ja Nina Schleifer*

# MERIKAPTEENI BERTEL FÖRBOM JA JÄÄKÄRIT

Kun lukee jääkäreistä tehtyjä teoksia, kovin harvoin niissä vilahtaa Bertel Förbomin (1878-1958) nimi. Tosin jossakin tilaisuudessa, kun jääkärien työtä kiiteltiin, totesi marsalkka Mannerheim: ”*Älkää unohtako merikapteeni Förbomia*.” Myöhemmin Förbomin osuutta maamme itsenäisyyden alkutapahtumiin osattiin arvostaa.

Toiminnastaan hän sai vastaanottaa useita huomattavia kunnianosoituksia. Hänelle myönnettiin aikanaan mm. Vapaussodan ja Talvisodan muistomitalit sekä Kansainvälisen Punaisen Ristin diplomi. Vuonna 2008 järjestettiin Förbomin kunniaksi kotiseutujuhla, jonka yhteydessä paljastettiin Perniön kiviveistämön lahjoittama muistokivi, johon oli kiinnitetty Vapaussodan Perinneyhdistyksen V-S -osaston silloisen puheenjohtajan Osmo Suomisen hankkima jääkärimerkki. Muistokivessä on suomeksi ja ruotsiksi teksti: *Merikapteeni Bertel Förbom toi s/s Arcturuksella Jääkäripataljoona 27 pääjoukon Libausta Vaasaan 14. – 25.2.1918.*

Särkisalo, runsaat sata saarta käsittävä entinen itsenäinen kunta, sijaitsee Kemiön ja Hankoniemen välissä. Meri on aina hallinnut paikkakuntalaisten elämää, antanut työtä ja toimeentuloa. Erityisesti 1800-luvun talonpoikaispurjehdus oli merenkulun kukoistuksen aikaa; rakennettiin laivoja ja kuljettiin maailman meriä. Tuon ajan purjealukset kiinnostivat luonnollisesti pikkupoikia. Merimiehet olivat heidän idolejaan, ja he haaveilivat merimiehen ammatista ja kiipeilivät laivojen tultua kotisatamaan niiden raakapuilla, vanteissa ja mastoissa. Kaipuu merelle oli ilmeinen.

Toukokuun kuudentena vuonna 1892 hypähti eräs kiipeilijöistä mesaanipuomilta kapteenin kajuutan katolle ilosta huudahtaen. Tästäkö häiritty kapteeni kimpaantui, tuli kannelle ja antoi pojalle ankaran ripityksen moisesta vallattomuudesta. Poika ei tästä pelästynyt vaan puolustautui tomerasti ilmoittaen samalla halunsa ryhtyä merimieheksi. Kapteeni kiinnostui pojan rohkeudesta, heltyi ja alkoi tutkia tämän taustoja. Pesti tuli - ja tästä alkoi 14-vuotiaan Särkisalon Förbystä kotoisin olevan Bertel Förbomin 53 vuotta kestänyt merimiesura. Hän aloitti Kuunariparkki ”*Delfinillä*” laivapoikana hankkien myöhemmin kokemusta eri purjealuksilla.

Förbom hakeutui Helsingin Merenkulkukouluun, valmistui 22-vuotiaana aliperämieheksi ja suoritti vuotta myöhemmin yliperämiehen tutkinnon. Hän teki vielä valtameripurjehduksen La Plataan Argentinaan naapurikunnassa Kemiössä rakennetulla n. 40 m pitkällä kolmimastoisella kuunariparkki *Venillä*, jota pidettiin yhtenä parhaimmista maassamme rakennetuista purjealuksista. Tällaisilla matkoilla merimieshaaveet karsiutuivat pelkureilta ja nahjuksilta. Merikapteenin ja höyrylaivapäällikön tutkinto oli sitten vuorossa 1905. Tämän jälkeen SHO kiinnitti hänet ”rulliinsa”, ja hän palveli yhtiötä yhteensä 39 vuotta 7 kk siirtyen eläkkeelle syyskuussa 1945.

Förbom toimi päällikkönä yli kymmenessä yhtiön aluksessa, pisimpään matkustaja-alus *Ilmattarella,* jota hän komensi yhtäjaksoisesti yli 15 vuotta. Hän sai yhtiöltä luottamustehtäviä valvoen työnsä ohella mm. eri laivojen, kuten uuden *Wellamon* ja *Ilmattaren,* rakentamista.

Hän ei tiettävästi koskaan ajanut alustaan karille, mutta merenkulun vaihteluksi voidaan todeta tapaus, jolloin s/s *Urania* torpedoitiin hänen altaan I maailmansodan aikana vuonna 1915 Vienan merellä. Miehistö kuitenkin pelastui.

*Merikapteeni Bertel Förbom – Valok. Meripirtin kerhon kokoelma*

Merikapteeni Förbom tunnettiin tiukkana ja selväsanaisena päällikkönä laivoillaan. Ääni kuului tarvittaessa kauas komentosillalta, mutta hän oli oikeudenmukainen, ystävällinen ja huumorintajuinen. Nämä olivat ominaisuuksia, joilla hän hankki lukuisan ja arvovaltaisen ystäväpiirin niin koti- kuin ulkomaankin satamakaupungeissa. Laivamatkoilla monilla oli kunnia nauttia päivällistä kapteenin pöydässä – näiden joukossa myös *Sibelius* sekä *Mannerheim*, joka antoi valokuvansa omistuskirjoituksella ”*Kiitollisena äidillisestä huolenpidosta monien matkojen varrella*”.

Työvuosina Förbom ei suostunut antamaan haastatteluja. Vuonna 1954 särkisalolaisen kotiseutuyhdistys Meripirtin kerhon perustaja ja silloinen puheenjohtaja hortonomi Toivo Kalervo sai hänet suostuteltua haastateltavaksi. Ehtona oli, että haastattelun saisi julkaista vasta hänen kuolemansa jälkeen. Tätä toivetta noudatettiin. Alkuperäistä haastattelunauhaa säilytetään Salon itsenäisyyden museossa, jonne VHSPY tekee syysretken. Tämän haastattelunauhan pohjalta olen laatinut esitykseni jääkärien noutamisesta Suomeen, täydennettynä joiltakin osin kaarinalaisen jääkäriasiaan vihkiytyneen Kullervo Hantulan tutkimuksilla.

Suomen hallitushan joutui pohtimaan toimenpiteitä, miten Saksassa koulutettavina olleet jääkärit saataisiin Suomeen. Hankaluuksia oli: merikuljetukset olisivat liian vaarallisia jäiden ja Itämerellä olevan venäläislaivaston takia. Tosin Saksaan ja Tukholmaan oli jo asetettu toimikunnat valmistelemaan jääkärien kuljetusta. Tämä oli tarkoitus tehdä jo 1917, mutta jäi ehkä onneksi toteutumatta. Tosin pieniä ryhmiä oli tullut Suomeen, mutta pääjoukko oli edelleen Libaussa.

Historiasta olemme voineet todeta, miten muutaman henkilön oikealla hetkellä suorittama teko, tai sanoisinko johdatus, ovat vaikuttaneet elämän kulkuun. Niin tapahtui nytkin, kun yksi maamme itsenäisyyteen liittyvistä ratkaisevimmista päätöksistä tehtiin maineikkaan hotelli Kämpin kabinetissa, jossa olivat kokoontuneina Suomen Höyrylaiva Oy:n toimitusjohtaja *Lars Krogius*, senaattori *Arthur Castren* ja vuorineuvos *Bernt Grönholm* Turusta. He pohtivat, miten jääkärien kuljetus voitaisiin parhaiten hoitaa. SHO:lla oli muutama laiva Saksassa, mutta tarvittiin taitava, rohkea ja ehdottoman luotettava merikapteeni, joka uskaltaisi

ottaa vastuun tästä vaativasta tehtävästä. Miesten tietoon oli tullut, että Saksa luovuttaisi jääkärit, mutta ei voinut antaa kuljetusapua Saksan ja Venäjän rauhanneuvottelujen ollessa vielä kesken. Miehet olivat myös tietoisia kiristyneestä tilanteesta Suomessa sekä siitä, että Senaatin puheenjohtaja *P.E. Svinhufvud* oli 16.1.1918 valtuuttanut kenraali Mannerheimin tulevien järjestysvoimien päälliköksi.

Yhtäkkiä Krogiukselle tuli mieleen mies, joka pystyisi hoitamaan tehtävän. Hän oli särkisalolainen Bertel Förbom - ja miten ollakaan, hänkin sattui olemaan samaisessa hotelli Kämpissä. Förbom kutsuttiin kabinettiin ja hänelle sanottiin: *”Olit sitten myötä tai vastaan, niin lupaa pitää suusi kiinni ja tarkkaan siitä, mitä sinulta nyt kysytään ja mitä tulet tietämään”.*

Pienen miettimisen jälkeen hän suostui ottamaan tehtävän vastaan tietyin ehdoin. Ensinnäkin hän ei kelpuuttanut Saksassa olevia laivoja *Vegaa* ja *Castoria*, jotka olivat heikkoja kulkemaan jääolosuhteissa. Toisena ehtona oli, että Pohjanlahdella toimiva jäänsärkijä *Sampo* oli saatava pois venäläisiltä. Ilman jäänsärkijän apua loppumatka ei tulisi onnistumaan. Lisäksi hän piti ainoana käyttökelpoisena laivana *Arcturusta*, joka oli telakoituna Tukholmassa.

Matkustajalaiva s/s Arcturus oli valmistunut vuonna 1898 Skotlannissa ja tuli seuraavana vuonna SHO:n omistukseen. Laiva oli rakennettu teräksestä ja oli jäävahvisteinen. Se oli 86,46 metriä pitkä ja 11,66 metriä leveä maksiminopeuden ollessa 15 solmua (27,7 km/h). Aluksen ruuma oli tilava, joten se saattoi ottaa runsaasti lastia. Matkustajapaikkoja I luokassa oli 80, III:ssa 185. Arcturukselle tuli tieto I maailmansodan syttymisestä, kun se oli kotimatkalla Kööpenhaminasta Helsinkiin. Päällikkönä matkalla oli viransijainen, perämies *Ossi Hjelt*. Koska laivalla ei ollut lennätintä, ei varustamolta tullut ohjeita. Niinpä päällikkö ei halunnut vaarantaa alusta, vaan vei sen Tukholmaan. Viisas teko näin jälkikäteen ajatellen.

Nyt alkoivat pikaiset järjestelyt. Förbom sai muutaman päivän aikaa valmisteluihin. Hän käväisi kotonaan Särkisalossa, mistä hän lähti Turkuun tapamaan vuorineuvos Grönholmia, joka oli hankkinut puheenjohtaja Svinhufvudilta viralliset paperit. Perämiehikseen hän valitsi *Duncan Rosenbröjerin* ja *Albin Trobergin*, joka hänkin oli särkisalolainen. Miehet lähtivät lääkärintarkastuksen jälkeen ”ns. viralliset” paperit käsissään kohti Poria, mistä heidän piti lähteä *Mira*-nimisellä laivalla Tukholmaan hakemaan muka Castor-laivaa, jonka lastina olisi sotatarvikkeita hallitukselle. Jäänmurtaja Sampoa ei näkynyt Mäntyluodossa, ja Förbom aikoikin lähteä hevoskyydillä Haaparannan kautta, mutta onneksi lopulta Sampo ilmestyi paikalle. Mukaan määrätty venäläinen komissaari jätettiin armollisesti jäälle, ja 26.1.1918 voitiin lähteä Tukholmaan.

Tukholmassa valmisteltiin kuumeisesti Arcturusta lähtökuntoon. Itse Ruotsin kuninkaalle oli tehtävä anomus tarvikkeiden hankkimista varten. Tarvittiin kivihiiltä ja muonaa, ja AEG asennutti laivaan tarpeellisen lennättimen. Lisäksi piti käydä lukuisia neuvotteluja ja olla yhteydessä Libauhun. Lopulta Arcturus pääsi matkaan 6.2.1918. Reitti kulki Ruotsin rannikon lähituntumassa, sillä suoraa reittiä ei pystytty kulkemaan venäläisten ja osin englantilaistenkin valvoessa Itämerta.

Matkattiin Bornholmin ohitse kohti Swinemündeä, Förbomille tuttua reittiä seuraten. Täältä annettaisiin uudet ohjeet loppumatkaa varten. Ensimmäinen odottamaton välikohtaus sattui ennen Swinemündeä, kun saksalaisalus *Schwalbe*

pysäytti aluksen, jota luulivat tanskalaiseksi. Arcturuksessa oli silloinen Suomen lippu, punaisella pohjalla keltainen vaakuna tai vastaava kauppalaivoille tarkoitettu puna-keltaristinen lippu, joka hämäsi pysäyttäjät. Lippu oli poistettava ja matka sai jatkua. Swinemündessa annettiin sitten tarkat ohjeet loppumatkaa varten. Tämän tuli jatkua rantaviivaa seuraten Libauhun asti. Mitään suurempia harmeja ei menomatkalla sattunut, joskin myrsky rikkoi yhden peräkannella olleen pelastusveneen. Arcturus saapui Libauhun 10.2. klo 11.50 (Förbomin muistikirjassa olivat tarkat kellonajat minuutin tarkkuudella). Kun saksalaisupseerit kyselivät Förbomilta tuloreittiä, sanoivat he hämmästyneenä laivan kulkeneen saksalaisten miinakenttien yli. Haastatteluhetkessä Förbom totesi: ”*Johonkin oli kait kirjoitettu, että matkan pitää onnistua.*”

Kiireiset lastaustoimet Libaun satamassa kestivät kolme päivää. Tänä aikana jääkärit antoivat Pyhän Kolminaisuuden kirkossa valan Suomen hallitukselle, ja helmikuun 14. päivänä klo 14.15 alkoi matkan jännittävin vaihe. Koska venäläisten vakoojien tiedettiin olevan liikkeellä, puettiin jääkärit paperisiin siviiliasuihin. Arcturukseen oli sijoitettu 854 jääkäriä. Huoltoaluksena seurasi *Castor*, jossa lastina oli 1200 tonnia hiiltä sekä lisäksi 96 jääkäriä. Näiden esimiehenä laivalla oli majuri *Lauri Malmberg*. Pataljoonan komentaja, evl. *Wilhelm Teshleff* matkusti puolestaan Arcturuksella, jossa oli lähes 600 matkustajaa enemmän kuin normaalisti alus otti. Vapaata tilaa ei juuri löytynyt.

Aluksi matka suuntautui Danzigin lahteen, ja Stilon majakan luota kurssi otettiin kohti Öölantia talvimyrskyävälle merelle valot sammutettuina. Tällä välin Libaussa oli pidätetty kaksi venäläistä vakoojaa, ja Förbomille tiedotettiin merelle lähetetyn venäläisiä sota-aluksia. Matka oli muutenkin epämiellyttävä kiikkerässä aluksessa 10 sekuntimetrin myrskyssä. Heikkolaatuiset siviiliasut alkoivat ahtaudessa repeytyä, ja monet vaihtoivatkin nämä jääkäriasuun. Meren yli päästiin onnellisesti, mutta aamuhämärissä Öölantia lähestyttäessä Förbom huomasi horisontissa kaksi hävittäjäalusta, joita luuli venäläisiksi. Förbom oli vähällä ottaa kurssin kohti Kööpenhaminaa, mutta kiikaroituaan uudelleen hän tunnistikin ne ruotsalaisaluksiksi *Vidar* ja *Mode*, jotka Ruotsin hallitus oli määrännyt Arcturuksen saattajiksi Ruotsin aluevesillä. Tätä tietoa ei Förbom ollut saanut.

*Kotiseutuneuvos Seppo Willgren – Valok, Jyrki Uutela*

Matka jatkui tämän jälkeen Öölannin itäpuolitse pitkin Ruotsin rannikkoa. Etukäteen oli sovittu, että määrätyissä pysähdyspaikoissa oli ankkuroitava jonkun saaren ulkopuolelle, ettei alus näkyisi mantereelle. Myös jääkäreitä oli kielletty menemästä maihin. ”*Mutta eivät ne totelleet muita kuin minua*”, totesi Förbom haastattelussa. Tukholma sivuutettiin kaukaa

ja samalla kohdattiin ensimmäiset jäät. Ensimmäinen pysähdyspaikka oli Furusundissa, ja lopulta Öregrundin luo saavuttiin 18.2. Ruotsalaiset saattajat palasivat täältä takaisin. Jäätiin odottamaan jäänsärkijä Sampoa, joka saapui paikalle parin päivän kuluttua. Se otti tarvitsemaansa hiiltä Castorin lastista. Jääesteet kuitenkin vaikeutuivat niin, että Sammon oli hinattava Castoria, joka oli jätettävä ankkuriin Gävlen tasalle ja siinä olleet jääkärit siirrettiin Sampoon. Matka jatkui Härnösundiin, mistä 22.2. otettiin suunta kohti Vaasaa. Voidaan todeta, että tämä oli matkan vaikein etappi etenkin ahtojäitten takia. Välillä Arcturus joutui irrottamaan Sampoa, välillä taas Arcturus oli niin pahasti puristuksessa, että muutamat sivukaaret vääntyivät. Onni oli taaskin mukana: laiva kesti ahtojäiden voimat, ja lopulta päästiin kiintojään tuntumaan Norrskärin majakan lähettyville.

Tieto jääkärien tulosta oli kiirinyt eteenpäin. Vaasaan oli vielä 50 kilometrin matka, mutta paikalle oli tullut sukulaisia, tuttavia ja tuntemattomiakin kolme vuotta Saksassa koulutettavina olleita jääkäreitä vastaan. Tämän nähdessään osa jääkäreistä meni laivan etukannelle tervehtien vastaanottajiaan laululla *”Oi kallis Suomen maa”*.

Vaasan Vaskiluodon satamaan laiva kiinnittyi 25.2.1918 klo 15. Skandinaavinen yhteistyö, jäänsärkijä Sampo, taitava kapteeni, oikea alusvalinta ja myös hyvä tuuri olivat onnistuneen matkan takeena. Förbom teki vielä Arcturuksella kaksi matkaa Danzigiin noutamaan aseita ja muutaman jääkärin, jotka olivat olleet sairaina pääjoukon lähtiessä.

Puheessaan Suomen Höyrylaiva Oy:n 50-vuotisjuhlassa vuonna 1933 marsalkka Mannerheim lausui: *”Tämä Suomen Höyrylaiva Oy:n panos taisteluun Suomen vapauden puolesta on varmaan merkityksellisin ja arvokkain, mitä aseistamaton laiva on kyennyt suorittamaan.”*

*Seppo Willgren*
*kotiseutuneuvos, Särkisalo*

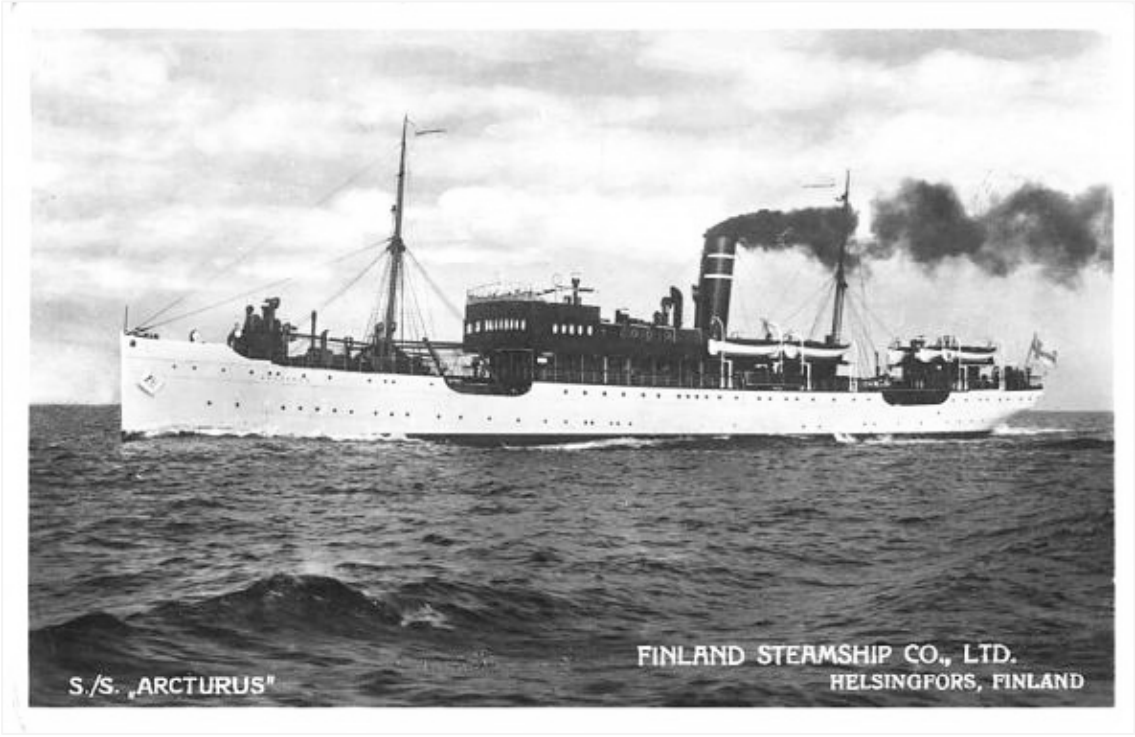


*M. Blombergin kokoelmaan kuuluva postikortti S/S Arcturuksesta*
*- Valok. http://www.turkusteamers.com/ulkomaanliikenne/arcturus/laiva.html*

# MARGARETHA BERGHELLIN KOKEMUKSIA LOTTANA JATKOSODAN AIKANA

Yhdistyksen virallisen kevätkokouksen jälkeen saimme kuulla mielenkiintoisia kertomuksia lotan arjesta jatkosodan aikana. Vaikka Berghell ei ole pitänyt mitään päiväkirjaa, hän muistaa uskomattoman paljon kiehtovia yksityiskohtia lotta-ajoistaan.

Liityttyään lottiin talvisodan jälkeen Berghell sai jo muutaman kuukauden kuluttua ensimmäisen komennuksensa IPAK:iin eli ilmapuolustusaluekeskukseen, joka sijaitsi Suomenlinnassa syrjäisessä, aiemmin ammusvarastokäytössä olleessa betonibunkkerissa. Berghell oli koko kesän 1940 Suomenlinnassa, ja aloitti syksyllä opiskelunsa ruotsalaisessa kauppakorkeakoulussa. Kesäkuun alussa 1941 hän pääsi harjoittelijaksi pankkiin, mutta jo 17.6. tuli käsky samaan paikkaan Suomenlinnaan, joskin nimi oli muutettu ilmavalvonta-aluekeskukseksi. Tehtävänä oli hoitaa puhelinkeskusta ja ottaa vastaan ”tornilottien” ilmoitukset lentoliikenteestä ilmavalvonta-asemilta. Täällä Berghell sai jostakin syystä lempinimen ”*Kalle*”, ja tämä nimi seurasi häntä kaikkien sotavuosien ajan.

Berghell siirrettiin joulukuussa 1941 Mikkeliin päämajan viestikeskus Lokkiin, jossa hän toimi koko talven ajan. Nykyisin museona toimiva viestikeskus sijaitsi Naisvuoreen louhitussa luolassa. Lokissa toimi päälottana Rhea Wasastjerna, joka oli silloin Suomen paras naisampuja. Sodan ankarissa oloissa myös nuorille jouduttiin antamaan vastuullisia tehtäviä, Berghell totesikin: ”*Kesällä 1942 minut, 21-vuotias tytönheitukka, lähetettiin Itä-Karjalaan tarkastusmatkalle.*” Lotista oli moneksi. Berghell muisteli huvittuneena, kuinka lotat kävivät usein verenluovutuksessa lääninsairaalassa 10 sentin lauantaimakkarapätkän kannustamina.

Syksyllä 1942 Berghell pääsi jatkamaan opintojaan ja valmistui keväällä 1943, jolloin hänet komennettiin pitemmäksi ajaksi Itä-Karjalaan. Asemapaikan vaaralisuutta kuvastaa hyvin Berghellin äidin vaatimus mukaan otettavasta myrkkyampullista, jota Berghell aina tunnollisesti kuljettikin mukanaan tuntolevyn lisäksi. Ensin Berghell toimi viestilottana JR61:n alueella.

*Margaretha Berghellin tuntolevy – Valok. Nina Schleifer*

Myöhemmin Margaretha Berghell siirrettiin Aunukseen 6. armeijakunnan rajatoimiston toimistopäälliköksi. Aunus oli hyvin vilkas läpikulkupaikka eikä koskaan tiennyt, kuka raitilla tuli vastaan - eräänä päivänä Berghell törmäsi enoonsa ja toisen kerran saksankielen opettajaansa. Joskus lotat kävivät laulamassa läheisessä kenttäsairaalassa, jossa toimi lääkärinä Heikki Savolainen, vuoden 1936 olympialaisten voimistelun kultamitalisti. Jouluna 1943 lotat järjestivät sairaalassa Tiernapoika-esityksen Berghellin ollessa Murjaanien kuningas. Aunukseen rakennettiin pieni lottahotelli nimeltään Lottahovi, jonka johtajana toimi Anne-Marie Snellman – myöhemmin tunnettu mm. yhteyksistään presidentti Kekkoseen. Vapaa-aikana luettiin paljon – osuuskauppa Vakosta sai ostaa myös kirjoja, joista

Berghellin mieleen on erityisesti jäänyt Lempi Jääskeläisen kirjoittama Weckroothin kauppias-suvusta kertova romaanisarja.

Apuna rajatoimistossa lotilla oli kaksi paikallista naista. Toinen oli lempeä ja aina iloinen, mutta toinen, ”saakelin Santra”, oli aina vihainen ja huonolla tuulella. Vihanpidon syynä oli se, että hänen miehensä taisteli Neuvostoliiton joukoissa, mutta hän itse ei ollut ennättänyt ajoissa Syvärin yli omalle puolelle.

Suurhyökkäyksen alkaessa Kannaksella Berghell oli lomalla Helsingissä, joten hän ei enää palannut Aunukseen vaan hänet komennettiin Myllykoskelle. Tänne sijoitetuille kolmelle lotalle oli tarkoitus välittää tieto lottayksiköiden uusista sijaintipaikoista, ja nämä sitten ilmoittivat tiedot eteenpäin Viipurin rajatoimistolle, joka oli siiretty Luumäelle.

*Berghellin toimisto- ja viestilotan hihamerkit – Valok. Nina Schleifer*

Myllykoskelta Berghellin tie vei Joensuuhun linnoitusjoukkoihin toimistolotaksi. Lapin sodan alkaessa hänet komennettiin yhteyslotaksi kenraali Hersalon 15. divisioonaan. Ilmoittauduttuaan Oulun rajatoimistossa hän sai kuulla, että divisioona oli kotiutettu edellisenä päivänä. Niinpä Berghell jäi rajatoimistoon töihin.

Kun tuli tieto Lotta Svärd – järjestön lakkauttamisesta, Berghell lähetettiin Oulusta kiireen vilkkaa junalla Helsinkiin mukanaan kaikki rajatoimiston paperit ja rahat. Matka oli jännittävä, sillä sotapoliisit olisivat hyvin voineet tarkastaa vielä lottapuvussa kulkevan nuoren naisen tavarat. Kaikki sujui kuitenkin hyvin, ja seuraavana päivänä Suojeluskuntatalossa Berghell saattoi luovuttaa haltuunsa uskotun omaisuuden Maja Genetzille siirrettäväksi Suomen Naisten Huoltosäätiölle.

*Viehättävä muistelija Margaretha Berghell – Valok. Nina Schleifer*

Näin päättyi Margaretha Berghellin palvelus lottana sota-aikana, mutta Einari Aakenuksen sanoin: ”*Kerran lotta aina lotta*”. Siitä Margaretha Berghell on loistava esimerkki. Korkeasta iästään huolimatta hän on uskollinen osallistuja niin yhdistyksemme kuin muiden maanpuolustusjärjestöjen järjestämissä tilaisuuksissa. Kiitos Margaretha!

*Nina Schleifer*

# 25. SOTILASPERINNENÄYTTELY NURMIJÄRVELLÄ

Puolustusministeri Jussi Niinistö totesi avajaispuheessaan, että hänellä on ollut ilo ja kunnia avata ystävänsä Hannu Lakeen ja tämän tiimin, Keijo Kyöttilän ja Johan Salon, sotilasperinnenäyttelyitä jo useamman kerran. Tällä kertaa kyseessä on 25.-vuotisjuhlanäyttely, jonka aiheena on kolmen sodan taide.

*”Taiteen valitsemisella 25-vuotisjuhlanäyttelyn teemaksi on oma osuva sanomansa: Suomea puolustettiin sodassa niin kiväärein ja kranaatein kuin myös kynin ja siveltimin kameraakaan unohtamatta”,* totesi Niinistö. Näyttelyyn on koottu kattava otos olemassaolostaan kamppailleen kansakunnan visuaalista muistia. Taiteilijoiden lisäksi luovuuttaan osoittivat sodan melskeissä tavalliset rivimiehet puhdetöineen. *”Valmistautukaamme juhlistamaan – niin kuin tämä kolmen sodan näyttely osaltaan tekee – kansallisen muistimme merkkivuosia näyttävästi. Osoittakaamme näin, että vapauden, itsenäisyyden kansanvallan asia ei vanhene koskaan”*, päätti ministeri puheensa.

*Puolustusministeri Jussi Niinistön puhetta kuuntelevat näyttelyn koonneet yhdistyksemme jäsenet Johan Salo (kesk.) ja Hannu Lakee (oik.) – Valok. Nina Schleifer*

Hannu Lakee totesi, että sotilasperinnenäyttelyitä on perinteisesti pystytetty nollabudjetilla ja harrastajavoimin Nurmijärven nimismiespiirin tiloissa Nurmijärven reserviläisten avustuksella. Niin tälläkin kertaa.

Suomalainen mies turvasi maamme itärajalla länsimaista kulttuuria kivääri kädessä, mutta kansakunnan henkisen kestokyvyn rakentamista ja ylläpitoa varten mukana oli hyvä olla myös kameroita, kyniä ja siveltimiä. Vakuuttavaa ilmaisua syntyy usein tuskasta, ja sodan kauhut ovat luoneet karun näyttämön sota-ajan taiteelle. Esimerkiksi Yrjö Jylhän Kiirastuli Erkki Tantun kuvituksella, TK-kuvaajien riipaisevan haikeat kuvat Itä-Karjalan menetetyistä alueista, ja Isä Aurinkoista kuvaavat pilapiirrokset luovat aikalaiskuvaa yhteisestä kamppailustamme. Lakeen mielestä tämä aikalaiskuva on säilytettävä yhteisessä muistissamme.

Näyttelyyn oli koottu Suomen vapaus-, talvi- ja jatkosotaan liittyvää ammattilais- ja harrastelijatason taidetta: puhdetöitä, asevelimaljoja, propagandamateriaalia sekä esimerkiksi talvisodan taistelupaikkojen muistoryijy ja Gallen-Kallelan 1920-luvulla piirtämä Itä-Karjalan lippu, joka oli valmistettu jatkosodan aikana. Koskettavaa oli tunnistaa näyttelyssä kunniavieraana oleva sotaveteraani Keijo Siltanen maalauksesta, jonka Kari hänestä piirsi 74 vuotta sitten. Hannu Lakee päättikin tervetuliaissanansa hartaaseen ja kunnioittavaan kiitokseen sotaveteraaneille – niin läsnä oleville kuin poisnukkuneille.

*Nina Schleifer*

# VAPAUSSOTA-NÄYTTELY PÄÄESIKUNNASSA

Tammisunnuntaina 28.1.2016 avattiin hieno Vapaussota-näyttely, jonka on koonnut omasta kokoelmastaan yhdistyksemme uusi hallituksen jäsen Ville-Veikko Kirvesmies. Avajaisia kunnioittivat läsnäolollaan puolustusministeri Jussi Niinistö, liittomme puheenjohtaja Kalervo Sipi ja toiminnanjohtaja Arja Alkman sekä useita muita arvovaltaisia henkilöitä puolustusvoimien ja maanpuolustusperinteen piiristä. Pääesikunnan kansliapäällikkö eversti Mikael Feldt totesi avajaissanoissaan, että yhtenä tärkeänä aseveljeyden ja yhteenkuuluvaisuuden osoituksena ovat toimineet aseveli- ja joukko-osasto-tunnukset sekä muistomitalit, joista varhaisimmat teetettiin jo sodan aikana. Näyttelyn tarkoituksena on kunnioittaa taisteluihin osallistuneiden sotureiden muistoa sekä vaalia heidän tärkeinä pitämiään aseveljeyden ja veteraaniperinteen varhaisimpia tunnuksia. Perinteiden vaalimisella on aina ollut tärkeä osa puolustusvoimien ja suomalaisten sotilaiden elämässä. Tästä on osoituksena näyttelyn teema ja paikka Pääesikunnan Junttila-kabinetissa. Näyttelyn myötä halutaan myös edistää sotilasperinteen roolia osana kansakunnan muistia.

Ville-Veikko Kirvesmiehen kiinnostus aihetta kohtaan alkoi hänen ollessaan pikkupoika. Hänen isoäitinsä isä ja tämän veli liittyivät Sysmän pataljoonaan ja ottivat osaa vapaussotaan valkoisten riveissä. Isoäidin kertomuksista Kirvesmies sai kipinän tutustua vapaussodan tapahtumiin tarkemmin. Erityisesti Kirvesmiehen sydäntä lähellä ovat henkilöiden tarinat sekä esineet, joita vapaussodassa olleilla oli mukanaan tai joita he teettivät sodan jälkeen muistoksi tapahtumista. Näihin Kirvesmies on harrastuksessaan keskittynyt jo noin kymmenen vuoden ajan.

*Pääesikunnan kansliapäällikkö eversti Mikael Feldt (vas.) sekä majuri Ville-Veikko Kirvesmies (oik.) – Valok. Nina Schleifer*

”*Keräily vaatii suuren määrän tiedon hankkimista, merkkien tuntemusta, verkostoitumista alan harrastajiin, jonkin verran hyvää onnea, muutaman kriisinhallintaoperaation ja hyvät suhteet pankinjohtajaan*”, totesi Kirvesmies. Kyseessä on palanen suomalaista kulttuurihistoriaa, onhan merkkien suunnittelijoina ollut sellaisia taiteilijoita kuin Akseli Gallen-Kallela, Lauri Leppänen, Aarno Karimo, Emil Wikström ja Gunnar Finne. ”*Jokainen merkki ja jokainen esine on tehty hyvästä syystä – ne muistuttavat meitä vapaussodan tapahtumista*”, jatkoi Kirvesmies. Tässä näyttelyssä on nelisensataa erilaista kohdetta, joista osa on ainoita säilyneitä kappaleita. Nyrkkisääntönä voidaankin pitää, että merkeistä yksi kolmannes on palanut, yksi kolmannes kadonnut ja yksi kolmannes on joko yksityisomistuksessa tai museoissa. Olemme etuoikeutettuja saadessamme tutustua tähän hienoon kokoelmaan, ja jäämme odottamaan esineiden siirtoa pysyvään näyttelytilaan. Olisi jo korkea aika saada Vapaussodan museo pääkaupunkiseudulle!

*Nina Schleifer*

# TOTTA JA TARUA TAMMISAARESSA

Vuonna 1951 Entiset punakaartilaiset ry. pystytti Tammisaaren muistomerkin perusosan. Vuonna 1988 Tie Tammisaareen –työryhmä laajensi muistomerkkiä ja sinne haudatut saivat nimensä pronssilaattoihin. Vuonna 2008 muistomerkin läheisyyteen avattiin pysyvä ”Tie Tammisaareen” –näyttely, jonka teksteistä vastasi Petri Tanskanen.

Muistomerkkien ja näyttelyn yksipuolinen historian tulkinta vaatii ehdottomasti oikaisun, jota käsittelemme seuraavilla sivuilla. Muistomerkkien ja näyttelyn tekstit on tässä esitetty *kursiivilla*, meidän kommenttimme normaalina leipätekstinä.

Olkoon tämä muistomerkki ja sen läheisyyteen pystytetty näyttely kuitenkin myös esimerkki vasemmiston käsityksestä totuudesta. Ajankohtaisen tästä näyttelystä tekee tämänvuotiset Vapaussodan perinneliiton kesäpäivät, jotka vietetään Uudemaan prikaatissa Tammisaaressa.

*Tammisaren muistomerkki – Valok. Nina Schleifer*

Muistomerkkeihin on liitetty seuraavat tekstit:

*Luokkasodassa kansanvallan puolesta taistelleiden valkoisen voittajan koston uhriksi joutuneiden teloitettujen ja nälkään näännytettyjen muistoksi pystytti Entiset punakaartilaiset ry. Helsinki toisten myötämielisten työläisten avulla tämän patsaan v. 1951.*

*Tuhansien punakaartilaisten henki haastaa tässä kalmistossa meille valkoisten harjoittamasta julmuudesta ja verivirroista. Se kehoittaa meitä valppaasti varjelemaan ja pelkäämättä taistelemaan kansanvallan puolesta.*

*Tälle paikalle on haudattu noin 3 000 punaista, jotka kansalaissodan päätyttyä 1918 menehtyivät valkoisten vankeina nälkään ja kurjuuteen Tammisaaren vankileirissä. Kuolleisuus vankileireillä muodostui poikkeuksellisen korkeaksi. Leirille tuoduista vangeista kuoli lähes joka kolmas. Useimmat heistä vain muutaman kesäisen kuukauden aikana. Vapauden, veljeyden ja tasa-arvon puolesta taistelleiden kaikkien nimeltä tunnettujen ja tuntemattomina haudattujen tovereiden muistoa kunnioittaen paikalliset ja valtakunnalliset työväen järjestöt 1988.*

Todettakoon heti alkuun, että vain Leninin ideologian kannattajat kävivät luokkasotaa. Kostosta ei ollut kyse vaan maan suojelemisesta uutta vallankaappausyritystä vastaan sekä todistetusti maanpetokseen syyllistyneiden rankaisusta. Nälkään ei näännytetty ketään. Niukat annokset johtuivat suurilta osin punaisten itsensä aiheuttamasta elintarvikepulasta. Lisäksi espanjantauti vaati veronsa niin leireissä kuin niiden ulkopuolellakin.

Punaiset taistelivat diktatuurin puolesta, valkoiset parlamentarismin, demokratian ja itsenäisyyden puolesta. Nykyinen Suomi on rakennettu Suomen laillisen hallituksen valkoisen armeijan voiton pohjalle. Punaisten voitto olisi johtanut

Suomen liittämiseen Neuvostoliittoon. Voi vain miettiä, kummassa maassa on vallinnut parempi vapaus, veljeys ja tasa-arvo.

Näyttelyn kuvien yhteyteen on lisätty paljon harhaanjohtavaa tekstiä:

***Unelmat***

*1800-luvun lopulla Suomi oli maatalousmaa. Teollisuustyöväestö oli järjestäytymätöntä ja työaika rajoittamatonta. Maaseudulla omistavan ja omistamattoman maaseutuväestön asema alkoi eriytyä. Metsäteollisuuden nousu hyödytti vain maata omistavien asemaa.*

Todellisuudessa Suomen kasvavan väestön työllistäminen vaati yrittäjiltä suurta kekseliäisyyttä ja investointeja. Väestön kasvu oli huimaa, esimerkiksi vuodesta 1870 vuoteen 1910 väkiluku kasvoi 1,7 miljoonasta 2,9 miljoonaan. Työaika oli luonnollisesti rajoittamatonta, sillä maataloustöissä tehtiin töitä silloin kuin niitä oli, luonnon ehdoilla. Metsäteollisuuden nousu hyödytti koko väestöä eikä vain maata omistavia, koska se loi pohjan Suomen menestykselle ja on edelleen yksi tärkeimmistä vientiteollisuuden haaroista.

*Työväen ammatillinen liike syntyi Suomessa ennen poliittista järjestäytymistä käsityöläisten parissa. Poliittisen työväenliikkeen perustivat porvarilliset henkilöt, jotka halusivat kanavoida työläisten tyytymättömyyden vaarattomaan muotoon. Vaihetta kutsutaan wrightiläiseksi työväenliikkeeksi perustajansa tehtailija Viktor Julius von Wrightin mukaan. Hänen aloitteestaan Helsinkiin perustettiin työväenyhdistys maaliskuussa 1883.*

Yhteiskunnan kehittämistä ja yleistä äänioikeutta kannattavat henkilöt perustivat wrightiläisen työväenliikkeen. He eivät nähneet työntekijöiden ja työnantajien välillä sovittamatonta ristiriitaa ja vastustivat viisaasti sosialismia, joka myöhemmänkin tiedon valossa on osoittautunut vahingolliseksi aatteeksi työväestölle, esimerkkeinä olot Neuvostoliitossa, Kiinassa, Kuubassa sekä Pohjois-Koreassa.

*Suomen Työväenpuolue perustettiin 1899 Turussa työväenyhdistysten edustajakokouksessa. Forssan puoluekokouksessa 1903 työväenpuolueen nimi vaihdettiin Suomen Sosialidemokraattiseksi Puolueeksi. Tuolloin puolue omaksui sosialistisen ohjelman.*

*Yleisen äänioikeuden saavuttaminen valtiollisissa vaaleissa 1907 herätti työväenliikkeessä toivon paremmasta tulevaisuudesta. Sosialidemokraatit asettivat tavoitteita yhteiskunnalliselle uudistustyölle kotimaisen kokemuksen pohjalta ja ottaen oppia muiden maiden työväenpuolueilta.*

*Ensimmäisen maailmansodan sytyttyä 1914 työväenliikkeessä alkoi keskustelu täydellisestä itsenäisyydestä. SDP:n viralliseksi tavoitteeksi itsenäisyys kirjattiin kesäkuun 1917 puoluekokouksessa. Sosialidemokraattien tavoitteisiin itsenäisessä Suomessa lukeutuivat eduskunnan aseman vahvistaminen ja sosiaaliset uudistukset, mm. yleinen kunnallinen äänioikeus, sairausvakuutus, eläkkeet, työttömyyskorvaukset ja kahdeksantuntinen työpäivä.*

Nämä hienot tavoitteet olivat toki kaikkien muidenkin puolueiden ohjelmalistalla, mutta vain SDP lähti mukaan kapinaan Suomen laillista hallitusta ja eduskuntaa vastaan.

***Arjen todellisuus***

*Teollistumisen myötä syntynyt asutuskeskusten työväestö sekä maaseudun maata omistamattomat torpparit ja mäkitupalaiset olivat vuosisadan alussa kasvava väestönosa. Taloudellisen kasvun hedelmät olivat harvojen ulottuvilla. Tilapäistyöt eivät tarjonneet edes vähimmäiselintasoa.*

Teollistuminen kohotti kaikkien suomalaisten elintasoa. 1870-1910 reaalitulot ja kansantulo kaksinkertaistuivat. 1870-1890

bruttokansantuotteen kasvu oli 20-25% jokaista 10 vuotta kohti ja kohosi voimakkaasti 1890-1910. Teollisuuden kasvu oli viisinkertainen maatalouteen verrattuna 1910-luvulla. Suomalaisten yleinen elintaso nousi Itä-Euroopan ohi mutta oli vielä jäljessä Länsi-Eurooppaa, eli rajamaa Suomessa oli parempi elintaso kuin emämaa Venäjällä.

*Vuoteen 1917 tultaessa tulo- ja varallisuuserot jyrkkenivät, ruoasta oli huutava pula ja työttömyys lisääntyi. Työväenliikkeessä esiintyi voimakasta turhautumista parlamentaariseen uudistustyöhön. Kevään ja kesän 1917 kuluessa esiintyi maatalouslakkoja, jotka paikoin huipentuivat väkivaltaisiksi yhteenotoiksi.*

*Maatalouslakkojen jälkeen porvaristo alkoi perustaa suojeluskuntia. Paikalliset työväenjärjestöt olivat perustaneet ns. punakaarteja jo toukokuussa 1917, mutta toden teolla työväenkaartien perustaminen alkoi marraskuun yleislakon aikana. Lakon päätyttyä lait kahdeksan tunnin työpäivästä ja yleisestä kunnallisesta äänioikeudesta vahvistettiin eduskunnassa.*

I maailmansota aiheutti Suomen ruokahuollon kriisin, eivätkä suomalaiset voineet yleismaailmallista tilannetta muuttaa. Bolshevikkien organisoimat maatalouslakot vaikeuttivat tilannetta entisestään. Turhautuminen parlamentaariseen uudistustyöhön oli perusteetonta, koska sosialidemokraattinen puolue oli ylivoimaisesti suurin puolue Suomen eduskunnassa, ja ennen vapaussodan alkua oli jo hyväksytty 8 tunnin työaikalaki, torpparilaki ja kunnallisvaalilaki. Tekstissä unohdetaan sanoa, että lait hyväksyi oikeistoenemmistöinen eduskunta.

Maatalouslakot eivät olleet mitenkään oleellinen syy perustaa suojeluskuntia, vaan pontimena olivat Suomen vapaustaisteluun varautuminen ja vastavoiman aikaansaaminen työväen järjestyskaarteille ja punakaarteille, jotka olivat kaapanneet venäläisen sotaväen tuella Suomen poliisilaitoksen tehtävät itselleen.

***Veli veljeä vastaan***

*Porvariston ja työväestön keskinäiset asenteet jyrkkenivät. Viipurissa tapeltiin 19.1.1918. Punainen vallankumous alkoi Helsingissä 27.1.1918. Samaan aikaan aloittivat kenraali C.G.E. Mannerheimin johtamat suojeluskunnat sotatoimet Pohjanmaalla. Kansakunta oli jakautunut kahtia ja sodassa keskenään.*

*Punaisten joukoista noin puolet oli maatyöläisiä, loput teollisuustyöväkeä, käsityöläisiä ja torppareita. Valkoisen armeijan perustana olivat suojeluskunnat. Torppareita taisteli myös valkoisten puolella.*

Vapaussodassa eivät olleet vastakkain porvaristo ja työväestö vaan parlamentaarista demokratiaa kannattavat vastaan luokkasotaa ajavat Leninin organisoimat ja johtamat punakaartit (vallankumouksselliset). Valkoiseen armeijaan kuului laillisuuden kannattajia kaikista yhteiskuntaryhmistä. Noin puolet torppareista oli laillisen hallituksen joukoissa. Pohjanmaalla aloitetut sotatoimet oli kohdistettu nimenomaan venäläisiä vastaan.

*Käyty sisällissota oli länsimaiden historian julmimpia ja katkerimpia. Sotatoimissa kuoli noin 3 200 valkoista ja 3 500 punaista. Mielivaltaisia teloituksia tehtiin kummallakin puolella. Punaiset tappoivat noin 1 650 henkeä ja valkoiset teloittivat sodan aikana ja välittömästi sen jälkeen noin 8 400 henkeä. Valkoisten punaisille jakamat kenttätuomiot loppuivat vasta valtiorikosoikeuksien perustamisen myötä kesällä 1918.*

Vapaussota ei ollut sen julmempi kuin muut I maailmansodan taistelut, tosin punaisten teloittamista 75% oli siviilejä, koska punaiset kävivät luokkasotaa, kun taas laillisen hallituksen joukot teloittivat lähes ainoastaan aseellisia kapinallisia.

Niinpä Suomessakin luokkasotaa ja maailmanvallankumousta käyneet bolsevikit halusivat tuhota kokonaisia yhteiskuntaluokkia ja yhteiskuntia, joten punaiset teloittivat virkamiehiä, tehtaanjohtajia, maatalousoppilaitosten opettajia, poliiseja, pappeja ja ryöstämiään tilanomistajia sekä yritysjohtajia vain heidän yhteiskunnallisen asemansa takia. Valkoisten tekemät teloitukset olivat harvoin mielivaltaisia, sillä kansainvälisen oikeuden mukaan aseelliset kapinalliset ovat laittomia taistelijoita eikä heitä suojaa kansainvälinen lainsäädäntö.

***Tammisaaren ”Kurjala”***

*Valkoiset olivat jo varhain keskustelleet keskitetyn vankileirijärjestelmän luomisesta. Valkoisten avuksi tulleet saksalaiset joukot valtasivat Tammisaaren 3.4.1918 ja sen myötä Dragsvikin kasarmialueen. Alue muutettiin vankileiriksi, jossa toukokuun lopussa oli vajaa 400 vankia. Vankien tuomitseminen toukokuussa perustetuissa valtiorikosoikeuksissa edellytti heidän kokoamistaan suurille leireille, joissa tutkinta, vartiointi ja muonitus oli käytännöllisintä järjestää. Kesäkuun alussa Tammisaareen oli sijoitettu jo miltei 7 000 vankia.*

*Tammisaareen tuoduista vangeista huonoimmassa kunnossa olivat Raahesta ja Närpiöstä lähetetyt vankijoukot. Raahen vangeista osa oli ehtinyt kuolla ennen siirtoa ja Raaheen jäljelle jääneet olivat niin heikossa kunnossa, ettei heitä voitu ryhtyä kuljettamaan mihinkään.*

*Tammisaaren vankileiriä on pidetty pahimpana. Kasarmialue oli noin kilometrin pituinen ja noin 500 metriä leveä kaistale lähellä merenrantaa. Itse vankileiri oli mitoiltaan noin 500 x 200 metriä ja sijaitsi kasarmialueen idänpuoleisessa osassa. Vangit olivat sijoitettuna yksi- ja kaksikerroksisiin tiilirakennuksiin sekä puisiin talli- ja varastorakennuksiin. Tammisaaren vankimäärä kohosi nopeasti useisiin tuhansiin. Korkeimmillaan leirin vankiluku oli juhannuksen 1918 tienoilla, jolloin vankeja oli virallisesti 8 597.*

*Vankileiriterroria esiintyi jo sodan alkuajoista lähtien. Heti sodan loppumisen jälkeen ns. valkoinen terrori riehui vankileireillä jotakuinkin esteettä. Kurinpidollisia ohjeita saattoi tulkita varsin väljästi, joten ”kenttätuomioita” jaettiin ahkerasti.*

*Tammisaaren vankileirin vartioinnista huolehtivat kesällä 1918 Porin rykmentin sotilaat. Lisäksi vartijoina toimi suojeluskuntalaisia ja muita palkattuja siviilejä, ns. E-miehiä. E-lyhenne tulee sanasta Ekenäs (Tammisaari). He kohtelivat vankeja mielivaltaisesti ja heitä kutsuttiin ”piiska-miehiksi”. Pienestäkin järjestysrikkomuksesta seurasi ankara rangaistus.*

*Syksyyn mennessä lähes kaikki vangit oli tutkittu ja tuomittu valtiorikosoikeuksissa. Tuolloin sotavankileirit muutettiin pakkotyölaitoksiksi. Vangeista tuli siviilivankeja Vankeinhoitohallituksen alaisuuteen.*

Suomi oli 1918-1920 sodassa Neuvosto-Venäjän kanssa, joten todistetusti Lenin kanssa liittoutuneita ei voitu noin vain päästää vapaaksi sotatilan jatkuessa. Vankileirejä oli pakko perustaa, sillä vallankumousyrityksen toistuminen oli estettävä - noin 75 000 Leninin soturia vasta muodostumassa olevan valtion sisällä muodostivat valtavan viidennen kolonnan.

Tehtävä ei ollut helppo, sillä näille 75 000 vangille piti sodan jälkeisen kurjuuden keskellä ilman ennakkovarautumismahdollisuutta järjestää vartiointi, tilat ja huolto. Puolta pienempi määrä turvapaikanhakijoita tuli vuonna 2015 Suomeen, nykyaikaiseen ja vauraaseen maahan, ja olemme voineet todeta, että pakolaisten olojen järjestäminen tänäkin päivänä on ollut suuri haaste.

*Nälkä ja taudit heikensivät vankeja nopeasti. Kalle Lindroos (s. 4.7.1902 Alastaro, k. 2.9.1918 Tammisaari) oli kuulunut Mellilän punakaartiin. Hänet vangittiin Lahdessa ja vietiin Tammisaareen. Hän kirjoitti leiriltä kaksi korttia, joissa hän kertoo olevansa kovin kipeänä ja pyytää vanhempiaan lähettämään vähän ruokaa. Jälkimmäisen kortin käsiala kertoo jo pahoin heikentyneestä kunnosta. Kalle kuoli seuraavana päivänä kortin kirjoittamisesta.*

*Tammisaaren leirin muonitusolot muodostuivat poikkeuksellisen huonoiksi ja vankien kuolleisuusluvut korkeiksi. Ruoka oli usein pilaantunutta ja yleisesti ottaen syötäväksi kelpaamatonta. Päiväannokset olivat riittämättömiä. Lisäksi toukokuussa omaisia kiellettiin tuomasta vangeille ruokapaketteja. Tämä lisäsi entisestään vankien kuolleisuutta. Monen vangin kuitenkin pelasti omaisten tuoma lisämuona, jonka tuonti sallittiin virallisesti heinäkuun alusta lähtien.*

*Kesä- ja syyskuun välinen aika oli Tammisaaren leirillä pahin. Tuona aikana kuoli noin 3 100 vankia. Heinäkuussa kuoli 31 vankia päivässä eli yhteensä noin 900, elokuussa hieman vähemmän. Jos vertaa sitä Tammisaaren sen aikaiseen asukaslukuun, joka oli noin 3 000 henkeä, vankileirin kuolleisuuspiikki oli kesä- ja syyskuun välisenä aikana valtava. Kaikkiaan vankileireillä menehtyi 12 500 punaista. Lisäksi nälän ja sairauksien heikentämiä vankeja kuoli vankileireiltä vapautumisensa jälkeen.*

Ei ihmisiä tapettu tahallisesti nälkään. Koko Suomi oli vuonna 1918 ensimmäisen maailmansodan ja punakaartien aiheuttaman elintarvikepulan kourissa, kunnes valtionhoitaja Mannerheim järjesti USA:sta vilja-avun joulukuussa 1918 ja pelasti Suomen nälänhädältä ja joukkokuolemalta. Ei siis ihme, että vankileireilläkin oli niukat olosuhteet. Punaisessa Helsingissäkin oli päivittäinen leipäannos vain 20 g.

Nykytiedon mukaan espanjantauti ei ollut voittajien vika eikä aikaansaannos, vaan maailmanlaajuinen onnettomuus. Espanjantauti tappoi Suomessa vapaussodan jälkeen noin 30 000 ihmistä sekä vankileireillä että niiden ulkopuolella. Ajan pandemiaymmärrys oli lapsen kengissä maailmanlaajuisesti, sillä kokonaiskuolleisuuden arvioidaan olleen 21 – 30 miljoonaa.

*Kansalaissodan jälkeen SDP:n toiminta elpyi nopeasti. Puolue oli koko ajan poliittinen vaa'ankieli ja tuki usein keskustahallituksia. SDP sai vastapalveluksena myönnytyksiä itselleen tärkeissä asioissa, erityisesti punavankien armahduskysymyksessä.*

*Jo lokakuussa 1918 armahdettiin enintään neljän vuoden tuomiot saaneet punaiset, joita oli 30 500. Saman vuoden joulukuussa laskettiin enintään kuuden vuoden tuomion saaneet ehdonalaiseen vapauteen. Heitä oli 9 500 henkeä.*

*Vuoden 1918 lopussa punavankeja oli vielä 6 100. Tammikuussa 1920 vahvistettiin jälleen uusi armahduslaki, jolla 3 600 vankia pääsi ehdonalaiseen ja yli 40 000 aikaisemmin vapautetulle palautettiin ehdollisesti kansalaisluottamus.*

Vapaussodan voittajat sallivat vapaan kansalaistoiminnan toisin kuin Venäjällä, jossa sosialidemokraattien liittolaiset voittivat valtataistelun. Voittajat osoittivat täällä suurta humaaniutta ja anteeksiantoa vapauttamalla nopeasti melkein kaikki vankinsa, vaikka näille olisi voitu antaa valtiopetoksesta kuolemantuomiot tai vähintään pitkät vankeusrangaistukset. Eivätkä vankien armahdukset suinkaan olleet vain SDP:n ansiota, vaan muutkin puolueet, valtionhoitaja Svinhufvud ja erityisesti Mannerheim kannattivat armahduksia kansan eheyttämiseksi.

***Taipui vaan ei taittunut***

*Sisällissodan lopputulos jakoi työväenliikkeen kahtia. SDP:stä vasemmalla oleva*

*poliittinen toiminta kiellettiin ja Venäjälle paenneet kapinajohtajat perustivat Moskovassa Suomen Kommunistisen Puolueen. SDP:stä vasemmalla olevat puolueet saivat toimintaoikeudet vasta lokakuussa 1944. Kotimaassa SDP jatkoi syksystä 1918 lähtien toimintaansa normaalisti. Kunnallisvaaleissa puolue sai runsaan kolmanneksen koko maassa annetuista äänistä.*

*Vuoden 1919 eduskuntavaaleissa sosialidemokraatit nousivat suurimmaksi ryhmäksi mutta vielä 1920-luvun alussa hallitukseen meno oli sosialidemokraateille ideologisesti mahdotonta. Sosialidemokraateista tuli ns. hovikelpoisia, kun he muodostivat Väinö Tannerin johdolla vähemmistöhallituksen (1926-1927). Tämä hallitus teki toukokuussa 1927 viimeisen armahduslakiesityksen, jonka perusteella viimeiset valtiorikosoikeuksissa tuomitut vapautettiin.*

Vapaussota ei jakanut työväenliikettä vaan jako oli jo olemassa 1917 kun bolshevikkisiipi kaappasi vallan punakaarteissa ja SDP:ssä. Kommunistien Moskovasta johdettu toiminta oli maanpetokselista ja pyrki kumoamaan parlamentaarisen demokratian Suomessa – ei siis mikään ihme, että se oli kielletty. Maltilliset sosialidemokraatit, kuten Tanner ja Paasivuori, saivat toimia avoimesti heti vapaussodan loputtua.

Niin kuin viime lehdessämme esitetyssä *Täsmätietoa vapaussodasta* –koosteessa on todettu: ”Suomen valtion ja suomalaisten on tunnustettava ylipäällikkö Mannerheim ja vapaussoturit korkeimman kiitoksen ansaitsevaksi ihmisryhmäksi, jotka ovat luoneet oman henkensä uhalla Suomelle mahdollisuuden kehittyä länsimaiseksi hyvinvointivaltioksi. ”

*Jyrki Uutela ja Nina Schleifer*

# RUKIINLEIKKUUTALKOOT KAUHAJOELLA 1944

*Talkoot pidettiin 18.8.1944 Martti Myllyniemen ruishalmeella. Kuvassa naapureita, kyläläisiä, sotasairaalan henkilökuntaa, lottia, osin jo kuntoutuneita haavoittuneita sotilaita sekä ukrainalainen sotavanki Pavel ja kolme inkeriläistä naista, jotka palautettiin Venäjälle rauhanehtojen mukaan. Matti Myllyniemi on kuvassa 10-vuotiaana 4-vuotiaan Usko-veljensä sekä äitinsä kanssa. Martti Myllyniemi oli sotasairaalassa haavoituttuaan Äyräpäässä, mutta saapui kotiin sopivasti rukiin puintien aikaan.*
*– Valok. Matti Myllyniemen kokoelma*

# TYKISTÖN TOIMINTAA VAPAUSSODAN ALUSSA

Nykyään on mahdollista lähettää mannertenvälisiä ohjuksia, joiden lentorataa on mahdollista säätää lennon aikana ja jotka hämmästyttävällä tarkkuudella osuvat kohteisiinsa. Toiselta näytti maailma 100 vuotta sitten vapaussotamme alkaessa. Aarno Karimo kertoo kirjassaan *Valkoinen armeija,* miten kekseliäisyyden, suksien – ja joskus myös silkan onnen – avulla tykistötuli osui maaliinsa. Ohessa tämä mainio teksti alkuperäisessä muodossaan:

Kello yksitoista helmikuun kahdentenatoista on tykki sijoitettu valmiiksi tuliasemaan mäenrinteelle Vuoksen pohjoisrannalle Kuukaupin lautan kohdalla. Vieressä mies katsomaan, mitä kummia on tekeillä.
*- Onko tuo tykki?*
*- On.*
*- Ammutaanko sillä?*
*- Heti paikalla.*
*- Näinköhän tuo särkee ikkunat?*
*- Voi särkeä. Pankaa jotakin peitteeksi.*

Äijälle tulee kiire. Hän hakee hursteja, naulaa ne ikkunoiden eteen ja tunkee heiniä väliin. Ajaa sitten eukon ja mukulat kauempana olevaan saunaan varmempaan turvaan. Tykki on Vuoksenniskalta vallattuja Suomen armeijan ensimmäisiä tykkejä, kolmetuumaisia, torpeedovenheitä varten laivajalustoille asetettuja vuoritykkejä. Niiden lukoista puuttuvat iskurit. Tämä on kuitenkin jo saatu kuntoon ja sen on nyt lausuttava juhlalliset tervehdyssanat.

Tällainen laivajalustalle asetettu tykki on vaikea kuljetettava. Alle on tehty hirsistä veistetty lavetti, jolle tykki alustoineen on ruuvattu kiinni kuin konsanaan laivan kanteen. Muutamat pahansuovat väittävät sen tässä asussaan muistuttavan suuresti lihamyllyä, ja väitteessä onkin ehkä perää. Miesvoimalla ja kankien avulla nostetaan tykki aina liikkeelle lähdettäessä tukevaan kivirekeen. Kaksi hevosta valjastetaan peräkanaa eteen, ja niin mennään eteenpäin – joskus taaksepäinkin – kunniallista kyytiä. Alamäessä pyrkii raskas paino tosin lisäämään vauhtia liiaksikin, kun tykissä ei ole minkäänlaisia jarrulaitteita. Mutta asia autetaan parilla kangella, jotka pistetään reen kaplaiden väliin. Niillä on hyvä jarruttaa mäen ja tarpeen mukaan. Ilmajoella otettuihin, joita niitäkin kuljetetaan reessä, on eräs nerokas mies keksinyt toisenlaisen keinon. Mukana on rautapiikkinen peltohara. Alamäessä se heitetään vain kulkemaan reen perään. Se jarruttaa mainiosti, vaikka tiekin tosin on sen jälkeen karhittu vähemmän luistavaksi.

Viidellä Vuoksenniskan tykillä – kuudetta ei saada kuntoon – ja niihin kuuluvalla viidellätuhannella ammuksella on karjalaisten pidettävä puolensa. Vihollisella on viisikymmentä, Viipurissa on varalla enemmän ja Pietarin varikoissa vieläkin enemmän. Laadun on siis vastattava runsaus, mutta kun iäkkäät tykit eivät voi kilpailla tykistötekniikan uusimpien saavutusten kanssa, on siis miehistön ammattitaidollaan korjattava vastapuolen arveluttava ylivoima. Siellä hoitavat tykkejä venäläiset matruusit ja entiset upseerit.

Kuukauppiin sijoitetun tykin päällikkö on saanut iskureita tekevältä siviilimekaanikolta kaksi tuntia opetusta tykistön vaikeissa ja moninaisissa salaisuuksissa. Lisäksi hän on ampunut Laatokan jäällä sumussa ja lumituiskussa neljä onnistumatonta koelaukausta. Koulupoikana hän on myöskin nähnyt ryssien harjoituksissaan täräyttävän löysillä panoksilla. Hänen teknillinen sivistyksensä arvioitaisiin teknillisessä korkeakoulussa arveluttavasti

alapuolelle luvallisesti heikon, paitsi haulikon ja pistoolin käytössä ja tuntemisessa, joissa arvosana olisi tyydyttävä, ehkä hyväkin. Muu miehistö, lyhyt ja pitkä, pitkä ja lyhyt veljespari, yhteensä neljä, tietää, että ammuttaessa on piippu käännettävä viholliseen päin ja että tykki ladataan perästä. Lisäksi tietävät he sen, että kranaatissa on sileä kärki, mutta shrapnellissa messingillä koristettu, ja että molemmat räjähtävät siellä, missä nähdään savupilvi. Ajomiehet eivät tiedä sitäkään. Liian lähelle tulevan hyökkäyksen varalta on tykin koko päällystöllä, alipäällystöllä ja miehistöllä muuna aseistuksena yhteensä yksi ainoa isiltä peritty ja lainaksi saatu rumpurevolveri sekä siihen kuusi patruunaa. Sillä saattaa tulla toimeen, mutta patruunia on säästettävä.

Tykki on siis sijoitettu paikalleen, mutta vielä se on lujasti nuoritettava. Ammuttaessa se tahtoo näet painostaan välittämättä hyppiä, jopa heitellä kuperkeikkojakin. Siksipä valitaankin tuliasemaksi sellainen paikka, jossa on tukevia petäjiä lähellä. Niihin vedetään tykki hirsilavetistaan nuorilla tiukasti kiinni. Silloin sillä on mukava ampua. Kääntelee vain piippua oikealle ja vasemmalle, ylös ja alas aina komennon ja tarpeen mukaan, ja asiaa pitäisi syntyä. Kunnioitettavasta iästään huolimatta sen uskotaan olevan tarkan osumaan.

Suunnan määrääminen on vaikeampaa. Tykin koko suuntausvälineet supistuvat, paitsi tykissä kiinni olevia, lainaksi saatuun, peukalonpään kokoiseen kellonperäkompassiin ja yhteen suksipariin. Kompassin avulla on tykinpiippu ohjattava sinne, minne pitääkin, ja suksien on korvattava kenttäpuhelin. Tähystyspaikalla seisoo tykkimies käännellen osumien ja käskyjen mukaan suksia ilmassa kuten tuulimyllyn siipiä. Näillä tempuilla annetaan tuliasemaan tieto, miten paljon on suunnattava oikealle tai vasemmalle, kauemmaksi tai lähemmäksi. Keino on paremman puutteessa laatuun käypä ja kenttä-puhelin jääkin vielä moniksi viikoiksi vain hurskaaksi haaveeksi.

Käytettävänä on myöskin maataloudellinen kartta, jossa matkat ovat epätarkkoja ja talot asetettu yhtä mielivaltaisesti kuin kärpäsen kuumana kesäpäivänä paperille tekaisemat pisteet. Maaston korkeussuhteista ei ole tietoakaan.

Oran kylään, jossa majailevaa vihollista on käsky tervehtiä, on kartan mukaan matkaa neljätuhatta ja kuusisataa metriä. Suoralla suuntauksena, siis maaliin, jossa ammuttava näkyy, ampumisesta ei voi olla kysymystäkään. Metsät ja korkeat kukkulat peittävät näköalan. Koe on tehtävä epäsuoralla suuntauksella, etsittävä korkeampi kohta, josta kylä näkyy, ja sieltä ohjattava tuli. On mentävä siis kiertopolkuja päämäärään. Helppo sanoa, vaikea tehdä.

Tähystyspaikkaa ei löydykään. Oran kylää ei näy mistään Vuoksen pohjoispuolelta. Eteläpuolelle ei ole menemistä, sillä se on toistaiseksi punaista valtakuntaa, oppi-isä Leninin maakuntaa. Mainio suksikeksintö jääköön vastaisen varalle.

Kysytään kylää mökin äijältä. - *Jossakin tuolla sen pitäisi olla*, vastaa äijä ja piirtää peukalollaan ilmaan kaaren. Siinäpä ollaan ... Ketterin mies kiipeää isoon petäjään ja tarkastaa, näkyykö edes savua kylästä.

- *Ei näy*, kuuluu hetken kuluttua korkeimman petäjän latvasta. No, menköön syteen tai saveen, käsky on ampua ja siis ammutaan. Kartan ja kompassipahaisen avulla tykki suunnataan, korkeuskulma arvioidaan ja ollaan valmiit. - *Tulta!*

Sinne se menee valkoisten ensimmäinen tykinlaukaus Karjalan rintamalla. Kaiku kiiriskelee pitkin lumisia, kimaltelevia rinteitä, painuu laaksoihin ja kohoaa

kukkuloille kuollakseen metsän syliin jossakin sinertävässä etäisyydessä. Alapuolella nousee Vuoksen avoimesta virtapaikasta hienoinen usva. Luonto on koreimmassa talviasussaan, uhkeimmassa viattomuuden tilassaan, ja luonnon luonnottomat pojat seisovat siinä toivomassa, että kiitävä terässylinteri putoaisi jonkin talon katosta sisään tuoden mukanaan tuhoa ja kuolemaa, tehdäkseen raajarikkoja ja jättääkseen kovan kohtalon kanssa kamppailemaan joukon leskiä ja orpoja, ehkä saman kansan, oman kansan lapsia.

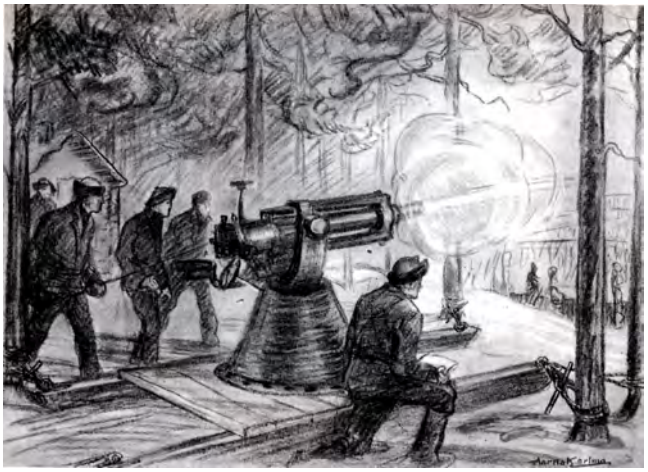

*Ensimmäinen tykinlaukaus Karjalan rintamalla, liitupiirros*
*– Valok. Aarno Karimon teoksesta Valkoinen Armeija*

Kuuluu kumea jymähdys metsien takaa. Kranaatti on tavannut jälleen maankamaran ja räjähtänyt.
*- Tulta!*
Menee toinen, kolmas ...
*- Viisi ammuttu.*
*- Annetaanpa vielä viisi, kun niin somasti menevät.*
Kummit siinä ympärillä, lähistöllä olevan konekiväärin miehistö, nyökäyttelevät hyväksyvästi. Mökin äijän vihainen Musti säestää myöntelevällä haukahduksella.
*- Kymmenen ammuttu.*
*- Kaksi vielä, sitten riittää! Pitää säästää. Suudelkaa kranaattia lähtiäisiksi, ne ovat kalliita kappaleita eikä niistä raskisi luopua enempää kuin heilastaankaan.*
Ammunnan tulos saadaan tietää jo saman päivän iltana, mutta ihan kirjallinen vahvistus saapuu parin päivän kuluttua, jolloin päämajan päiväkäskyssä luetaan:
*>> T. k. 13. p:n aamulla joukkomme miehittäneet Oran ja Noskuan kylät Antreassa. Punaiset poistuivat edellisen päivän tykkitulemme vaikutuksesta. Punaisten rintama kulkee nyt Pullila-Kääntymä-Heinjoki. >>*

Oralle tullessa nähdään kranaattien pudonneen suoraan kylään. Erään talon ympärillä on useampia kranaatin kuoppia. Yksi on osunut aivan portaiden eteen ja viiltänyt rosoiset puumerkkinsä taloon. Kyläläiset kertovat samaisessa talossa majailleen ryssien esikunnan, jolle tuli äkkiä lähtö käpälämäkeen. Joskus onni potkaisee niin että tuntuu. Usko asiaansa näyttää väliin auttavan enemmän kuin taito, ja uskoa vahvistaa tällainen tapaus niin tykkimiehissä kuin kaikissa muissakin.

Suomen armeijan tykistön alkuhistoria muodostaa vapaussodan monenmoisissa kummallisuuksissa oman merkillisen lukunsa. Siinäkin pitää paikkansa vanha sananlasku: Hätä keinon keksii.

*Aarno Karimo*
teoksessa *Valkoinen Armeija*

# VAPAUDENRISTIN SUURRISTI JALOKIVIN JA MIEKOIN

Valtioneuvos Edvard Hjeltin seurue tapasi 30.7.1918 keisari Wilhelm II:n Belgian Spassa hotelli Britanniquessa olleessa päämajassa. Seurueeseen kuuluivat lähetystöneuvos *Adolf von Bondsdorff*, kenraali *Hannes Ignatius* ja majuri *Mauritz Gripenberg* sekä saksalaiset kreivi *Rex* ja päämajan poliittisen osaston päällikkö *Ernst von Hülsen*. Herrat olivat tulleet Berliinistä luovuttamaan keisarille Suomen Vapaudenristin suurristin kunniamerkkiä. Loistohotelli Britanniquesta oli varattu jokaiselle kolmen huoneen ja kylpyhuoneen sviitti.

*Keisari Wilhelm II vuonna 1902 – Valok. https://en.wikipedia.org*

Sovittuna ajankohtana hovimarsalkka paroni von Marshall ja kreivi Platen johdattivat vieraat Wilhelm II:n luo. Kättelyseremonian ja Edvard Hjeltin puheen jälkeen Hannes Ignatius ojensi keisarille Vapaudenristin suurristin jalokivin ja miekoin. Keisari piti kiitospuheen ja keskusteli lyhyesti seurueen jäsenten kanssa.

Ohjelmaan kuului myös saksalaisten kunniamerkkien jako suomalaisille. Hannes Ignatiuksen kertoman mukaan Hjeltille annettiin Kunniaritarikunnan suurristi, Ignatius sai ritarikunnan II luokan kunniamerkin miekan ja rintatähden kera ja von Bondsdorff II luokan kunniamerkin. Sen jälkeen seurue siirtyi lounaspöytään.

*Orden des Freiheitskreuzes Großkreuz mit Brillanten – Valok. Nina Schleifer*

Ignatius pääsi kunniapaikalle keisarin vasemmalle puolelle. Wihelm II keskusteli vilkkaasti Ignatiuksen kanssa kertoen, että Mannerheim johti kuudetta armeijakuntaa Tarnopolin luona häntä vastaan. Kukaan muu entinen vihollinen ei ollut saanut häneltä I luokan Rautaristiä. Keskustelussa kävi myös ilmi venäläisten suuri vastuu ensimmäisen maailmansodan syttymisestä. Tämän seikan ovat englantilaiset historiantutkijat 2000-luvulla myöskin todenneet.

Keisari keskusteli myös Suomen vapaussodasta eikä hyväksynyt Ruotsin hallituksen toimia. Koska Ruotsi ei sallinut

aselähetyksiä Suomeen, keisari oli päättänyt auttaa Suomea suorilla laivauksilla vaarallisen Itämeren yli. Wilhelm II sai kunniamerkin sallittuaan jääkäreiden koulutuksen Lockstedtissa ja hyväksyessään aseavun ja Itämeren divisioonan lähettämisen Suomen avuksi vapaussotaan. Toki saksalaisten edut sattuivat yksiin Suomen itsenäisyyspyrkimysten kanssa, mutta ilman keisarin ja Saksan sodanjohdon apua emme olisi pystyneet irtautumaan Venäjästä. Saksan ulkoministeriökin piti tuolloin Suomen itsenäistymishaaveita utopistisina.

Edellä kerrottu vierailu tuli meidän mieliimme 18.3.2016 käydessämme Stuttgartin lounaispuolella lähellä Hechingenin pikkukaupunkia sijaitsevassa linnassa. Tämä Burg Hohenzollern on edelleen yksityisomistuksessa oleva kaunis 1800-luvun puolessavälissä rakennettu Hohenzollernien edustuslinna, jossa nykyään Berliinissä asuva suvun päämies Preussin prinssi Georg Friedrich vierailee perheineen pääasiassa kesäisin.

Korkealla sijaitsevasta linnasta avautuu huikaisevia näkymiä jokaiseen ilmansuuntaan, ja itse linna kelpaisi sekä ulkonäöltään että sisustukseltaan satujen näyttämöksi.

Osallistuessamme opastettuun kiertokäyntiin yllätyimme iloisesti nähdessämme linnan aarrekammiossa keisari Wilhelm II:n kunniamerkkien joukossa suomalaisen Vapaudenristin suurristin. Vastaava kunniamerkki miekkojen ja jalokivien kera on luovutettu Wilhelm II:n lisäksi ainoastaan Suomen marsalkka Mannerheimille maaliskuussa 1940.

Oppaalla ei ollut tietoa tästä harvinaisesta kunniamerkistä, mutta meille se toi historiallisen tervehdyksen lähes 100 vuoden takaa. Saimme myös samalla tilaisuuden kertoa oppaalle suomalaisten yhä tänä päivänä tuntemasta kiitollisuudesta Saksalle sen antamasta tuesta itsenäistymisemme alkuaikoina.

*Jyrki Uutela ja Nina Schleifer*

*Burg Hohenzollern - Valok. http://www.burg-hohenzollern.com*

# VHSPY RY:N TOIMINTA-KERTOMUS VUODELTA 2015

## 1. Jäsenistö

Yhdistyksen jäsenmäärä oli vuoden alussa 205. Jäsenistä vuoden aikana kuoli 6, erosi 2 ja uusia jäseniä liittyi 10. Suoritetun tarkistuksen yhteydessä jäsenluettelosta poistettiin 5 henkilöä maksamattomien jäsenmaksujen takia. Jäsenmäärä oli vuoden päättyessä 202.

Uolevi Langinmaa on yhdistyksen kunniapuheenjohtaja, ja kunniajäseniä ovat Raita Arvola, Ohto Manninen sekä Paul Voss.

## 2. Yhdistyksen hallinto ja työryhmät

Hallituksen kokoonpano

- puheenjohtaja Jyrki Uutela
- varapuheenjohtaja Juhani Virtanen
- sihteeri Juhani Pulkkinen
- lippumarsalkka Liisa Viranko
- hallituksen jäsen Anton Eskola
- hallituksen jäsen Pekka Lampén
- hallituksen jäsen Sirkka Valkjärvi

Kunniapuheenjohtaja Uolevi Langinmaa ja varainhoitaja Nina Schleifer osallistuivat asiantuntijoina hallituksen kokouksiin puheoikeuksin.

Hallitus kokoontui 8 kertaa.

Toiminnantarkastajat

- Erkki Andersson, varsinainen toiminnantarkastaja
- Kaarina Lindberg, varsinainen toiminnantarkastaja
- Terttu Aho, varalla
- Einari Aakenus, varalla

Sääntömääräiset vuosikokoukset

Yhdistyksen kevätkokous pidettiin Väestönsuojelumuseossa 12.3. ja syyskokous samassa paikassa 10.11. Kevätkokouksen yhteydessä Liisa Hongisto kertoi lottakokemuksistaan aiheena *Kanttiinissa ruotsiksi* ja syyskokouksessa Heikki Hongisto piti esitelmän aiheesta *Vuoden 1941 raivausleirit*.

100-vuotisjuhlatoimikunta
Jyrki Uutela
Nina Schleifer
Liisa Viranko
Anton Eskola

## 3. Talous

Jäsenmaksut olivat yhdistyksen pääasiallinen tulolähde. Jäsenmaksun suuruus oli 26 euroa ja vapaaehtoinen kannatusmaksu 4 euroa. Edellä mainitun kannatusjäsenmaksun maksoi 40 yhdistyksen jäsentä ja jäsenmaksun suoritti myös kaksi jäsenmaksuista vapautettua jäsentä. Jäsenmaksujen kertymä oli yhteensä 4.232 euroa. Osinko- ja korkotuottoja yhdistys sai 998,61 euroa ja lahjoituksia 984,12 euroa. Suurimman kuluerän muodosti yhdistyksen oma lehti, jonka painatukseen ja postitukseen käytettiin 3.037,48 euroa. Taseen loppusumma oli tilikauden päättyessä 14.731,20 euroa ja tilikauden tappio 273,40 euroa.

## 4. Tiedottaminen

Yhdistyksen jäsenlehti Vapaussodan Perintö jatkoi ilmestymistään neljänä numerona. Lehden numeroista 1 ja 3 vastasivat Uolevi Langinmaa ja Ilmari Ojala, numeroiden 2 ja 4 toimittamisesta vastasivat Nina Schleifer ja Jyrki Uutela. Jäsenlehden jakelussa siirryttiin omana työnä hoidetusta postituksesta käyttämään painopaikkamme Kopio Niini Oy:n postituspalvelua, jolloin myös postimaksut tulivat arvonlisäverovapauden piiriin, mistä on syntynyt merkittävä kulujen säästö.

Yhdistyksen internet-sivuilla on julkaistu jäsenlehtien sisältö. Yhdistyksen tapahtumakalenteri on pidetty ajantasalla ja nähtävänä on lisäksi yhdistyksen muita tiedotusasioita. Sivuilla on julkaistu *Täsmätietoa vapaussodasta* -kooste. Sama kooste on julkaistu myös jäsenlehden numerossa 4/2015 sekä Vapaussodan Perinneliiton internet-sivuilla.

## 5. Kunnianosoitukset

Tammisunnuntai 28.1.
Kunnianosoitus Hietaniemen sankarihaudoilla ja Vanhankirkon puistossa vapaussodan muistomerkillä.

Talvisodan päättymisen muistopäivä 13.3.
Yhdistyksen lippu oli Marskin patsaalla veteraanien lippulinnassa.

Helsingin valtauksen vuosipäivänä 12.4.
Laskettiin kukat Vapaussodan sankarivainajien muistomerkille Vanhankirkon puistossa.

Vapaussodan päättymisen muistopäivä 16.5.
Kunnianosoitus vapaussoturien hautaalueella Hietaniemessä sekä Vapaussodan muistomerkillä Vanhankirkon puistossa.

Schwester Ruth Munckin muistotilaisuus 3.8.Hausjärvellä
Jyrki Uutela kantoi yhdistyksen lippua muistomerkille johdetussa kulkueessa. Raili Louhisola ja Liisa Viranko laskivat yhdistyksemme puolesta kukat hautamuistomerkille.

Saksanniemen kahakan muistotilaisuus 17.11.
Juhani Virtanen ja Lea Uomala laskivat kukkalaitteen Saksanniemen kahakassa kaatuneitten muistokivelle. Muistokivellä seisoivat kunniavartiossa reservin majurit Mats Blomberg ja Fred Sahala. Paluumatkalla Porvoossa vapaussodan sankarivainajien muistomerkille laskivat kukkalaitteen Paavo Marttila ja Terttu Aho.

Talvisodan alkamisen muistopäivä 30.11.
Yhdistyksen lippu oli Marskin patsaalla veteraanien lippulinnassa.

Itsenäisyyspäivänä 6.12.
Laskettiin seppeleet Hietaniemessä sankarihaudoille ja Vanhankirkon puistossa Vapaussodan muistomerkille.

## 6. Toiminnalliset tapahtumat

### *Tilaisuudet ja retket*

Tammisunnuntain juhla
Juhla järjestettiin 28.1. Ravintola Ostrobotniassa. Tilaisuuden juonsi Liisa Viranko. Jyrki Uutela toivotti osanottajat tervetulleeksi. Paul Voss lausui muistosanat edesmenneille yhdistyksemme jäsenille ja juhlapuheen piti kauppatieteiden maisteri Jari Oksman aiheesta Helsinki 1918. Musiikkiesityksistä vastasi Kaaderilaulajien kvartetti.

Vapaussodan päättymispäivän tilaisuus
16.5. kunnianosoitukseen osallistuneet jäsenet kokoontuivat Liisa Virangon kotona nauttimaan talon tarjoamista antimista ja kohottamaan maljan itsenäiselle isänmaalle.

Vapaussodan Perinneliiton kesäpäivät
16.-17.5. vietettiin perinnepäiviä Riihimäellä. Liittokokouksessa yhdistyksen virallisina edustajina toimivat Markus Uomala, Jyrki Uutela ja Juhani Virtanen.

Retki Ruth Munckin muistotilaisuuteen
Yhdistyksestämme osallistui 15 jäsentä Hausjärvellä järjestettyyn Ruth Munckin muistotilaisuuteen. Veljesapu-Perinneyhdistys ry tarjosi osallistujille lounaan ravintola Pihvipaikassa. Tilaisuudessa SS-veteraani Kosti Cande kertoi omakohtaisia muistoja Saksan itärintamalta.

Syysretki Marskin majalle
15.9. järjestetylle retkelle osallistui 24 jäsentä. Oppaana toimi Heikki Hult, joka kertoi bussissa taustatietoja Marskin majasta ja valotti matkan varrelta Riihimäen kohdalla vapaussodan aikaisia tapahtumia. Perillä kohteeseen tutustumisen ja lounaan yhteydessä Majan Herrat Oy:tä edusti Teuvo Zetterman.

Retki Saksanniemen kahakan muistotilaisuuteen

17.11. järjestetylle Saksanniemen retkelle osallistui 19 osanottajaa. Muistotilaisuuden isäntänä toimi Porvoon reserviupseerikerhon puheenjohtaja Erkki Naumanen. Tilaisuuden jälkeen retkeläiset nautittivat lounaan ravintola JuhlaHelmessä ja ennen paluumatkaa tehtiin vielä perinteiset ostokset Brunbergin makeiskaupassa.

***Lounasluennot Ostrobotnialla***

- 17.2. lounaalla filosofian tohtori Klaus Oesch kertoi sukunsa vaikutuksista Suomen historian käänteisiin.
- 17.3. lounaalla Oulun yliopiston historian professori Kari Alenius esitelmöi Kaitseliit-järjestön historiasta ja sen nykytilasta.
- 14.4. lounaalla filosofian tohtori Vesa Määtän pitämän luennon aiheena oli Lakeuksien eversti Matti Laurila.
- 6.10. lounaalla filosofian tohtori Antti Matikkala esitelmöi aiheesta Gallen-Kallelan suunnittelemat kunniamerkit.
- 8.12. joululounaalla kuultiin kansallissäveltäjämme syntymän 150-vuotisjuhlan kunniaksi filosofian tohtori Reijo Pajamon esitys, jonka aiheena oli Sibelius juhlassa ja arjessa.

***Muu toiminta***

- Markus Uomala oli jäsenenä Vapaussodan Perinneliiton hallituksessa 16.5.2015 saakka, ja sen jälkeen hallitukseen valittiin yhdistyksestämme Juhani Virtanen.
- Markus Uomala luopui paikastaan Suomen Itsenäisyyden 100-vuotisjuhlien päätoimikunnassa ja hänen tilalleen astui Jyrki Uutela.
- Kaarina Lindberg ja Hannu Salminen osallistuivat 12.3. yhdistyksen edustajina Frihetskrigets Södra Traditionförening rf:n 25-vuotisjuhlaan.
- Pekka ja Eeva Lampèn osallistuivat 23.5. Porvoon Reserviupseerikerho – Borgå Reservofficersklubb ry:n 80-vuotisjuhlaan Porvoossa.

## 7. Huomionosoitukset

Yhdistyksen jäseniä on muistettu onnittelukortilla heidän merkkipäivänään ja tietoon tulleiden poisnukkuneiden jäsenten omaisille on lähetetty suruadressi.

Sininen Risti on myönnetty seuraaville yhdistyksen jäsenille:
Pekka Lario 28.1. (luovutettu omaisille)
Markus Uomala 16.5.
Heikki Hult 10.11.

Yhdistyksen viiri on luovutettu seuraaville:
Einar Aakenus 23.5.
Heikki ja Liisa Hongisto 10.11.

Suomen tasavallan presidentti on myöntänyt Konstantin Candelle Suomen Valkoisen Ruusun 1. luokan mitalin (SVR M 1) kansallisena veteraanipäivänä 27.4.

Vie vapauden ja itsenäisyyden viestiä
eteenpäin tuleville sukupolville.
Tilaa Vapaussoturi!
Yhteydenotot puh. (03) 223 0845

## *Vapaussodan Helsingin seudun perinneyhdistys ry:n hallitus*

Puheenjohtaja Jyrki Uutela

puh. 040 500 4906
s-posti: vapaussota.helsinki@gmail.com

Varapuheenjohtaja Juhani Virtanen

s-posti: juhani.virtanen@pp9.inet.fi

Sihteeri Juhani Pulkkinen

s-posti: juhani.pulkkinen@saunalahti.fi

Jäsen Anton Eskola

s-posti: anton.eskola@helsinki.fi

Jäsen Ville-Veikko Kirvesmies

s-posti: kirvesmies.schmarden27@gmail.com

Jäsen Sirkka Valkjärvi

s-posti: sirkka.valkjarvi@gmail.com

Jäsen Liisa Viranko

s-posti: liisa.viranko@salnet.fi

***

**Lisäksi hallituksen kokouksessa puheoikeutta voivat käyttää**

Kunniapuheenjohtaja Uolevi Langinmaa

s-posti: ubu@elisanet.fi

Varainhoitaja Nina Schleifer

s-posti: vapaussota.helsinki@gmail.com

## *Varainhoitaja tiedottaa*

Yhdistyksen 30 euron jäsenmaksun voi maksaa oheisella tilisiirtolomakkeella. Jäsenmaksun maksutilanteen voi tarkistaa lehden takakanteen printatusta osoitekentästä, johon on merkitty vuosiluku siltä vuodelta, jonka osalta maksu on maksettu. Jos merkintä on jokin muu kuin vuosiluku, tarkoittaa se, että henkilö on jäsenmaksuvelvollisuudesta vapaa.

Yhdistyksen varainhoitaja Nina Schleifer (puh. 040 500 6138)

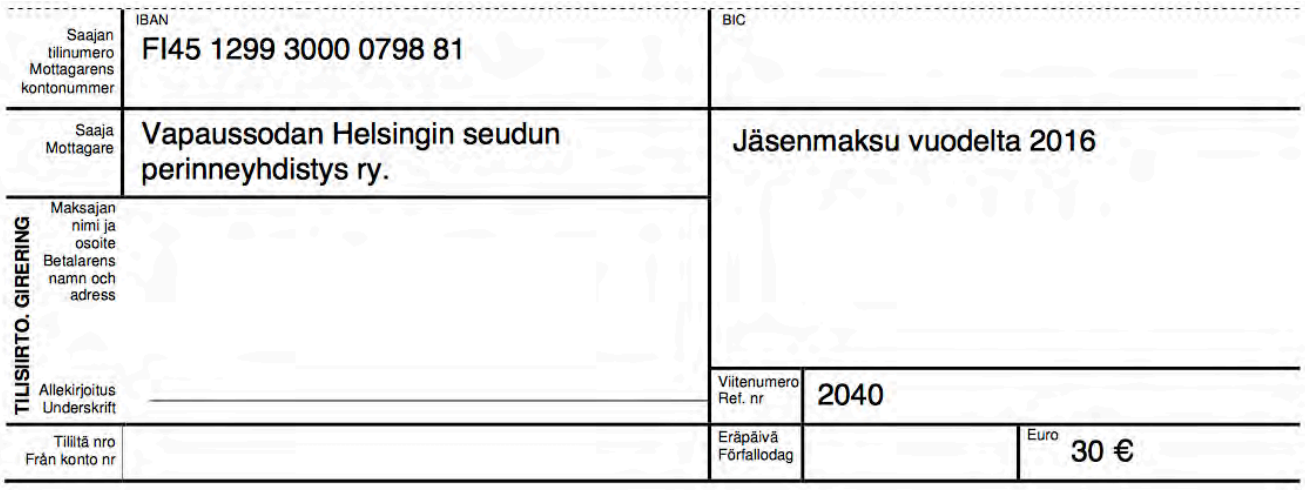

**TULEVAA OHJELMAA**

**Ti 12.4. Helsingin valtauksen muistopäivä**
Kokoonnumme kunnianosoitukseen **Vanhankirkon puistossa klo 12**, jonka jälkeen **klo 13** on **lounasluento Ostrobotniassa**. Sotatieteiden tohtori everstiluutnantti Vesa Valtonen esitelmöi jääkäripioneerien hyökkäystaistelusta Schmardenissa 25.7.1916. Ostrobotnian Chydenius-kabinettiin pääsee joko pääovesta osoitteessa Museokatu 10 tai Töölönkatu 3A:n sisäpihalla sijaitsevassa takaovesta, josta pääsee 10 askelman jälkeen hissillä.

**Ke 27.4. Kansallisen veteraanipäivän kunnianosoitus Mannerheimin patsaalla klo 10**

**Ma 16.5. Vapaussodan päättymisen muistopäivä**
Kokoonnumme kunnianosoituksiin **klo 11 Hietaniemessä** ja **klo 12 Vanhankirkon puistossa**. Liisa Viranko toivottaa seppeleenlaskuun osallistujat tilaisuuden jälkeen tervetulleiksi kotiinsa kohottamaan maljan itsenäiselle isänmaallemme.

**La 21.5. - Su 22.5. Vapaussodan Perinneliiton kesäpäivät Uudenmaan prikaatissa Tammisaaressa**
Ilmoittautumisen 30.4. mennessä Juhani Virtaselle (puh. 0400 856 959 tai s-posti juhani.virtanen@pp9.inet.fi), jolta saa lisätietoja ohjelmasta ja majoitusvaihtoehdoista.

**Su 7.8. Ruth Munckin muistotilaisuus Hausjärvellä**
Lähdemme Helsingistä noin **klo 11.30** kimppakyydeillä Hausjärvelle Veljesapu-Perinneyhdistys ry:n järjestämään Schwester Ruth Munckin muistotilaisuuteen. Kunnianosoitukset Hausjärven vanhalla hautausmaalla (Alitie 2, 12210 Hausjärvi) alkavat **klo 13**. Tämän jälkeen ruokailemme läheisessä Pihvipaikka-ravintolassa. Ilmoittautumiset 15.7. mennessä Juhani Virtaselle (puh. 0400 856 959 tai s-posti juhani.virtanen@pp9.inet.fi). Tumma puku ja kunniamerkit.

**Ti 13.9. Syysretki Salon Itsenäisyyden museoon**
Yhteiskuljetus bussilla (hinta henkilömäärästä riippuen n. 26 € / hlö) lähtee Marskin patsaalta **klo 10.30**. Omakustanteisen lounaan nautimme Salon seurahuoneella, jonka jälkeen tutustumme Salon Itsenäisyyden museoon. Päätämme retkemme opastettuun kaupunkikierrokseen Salossa. Ilmoittautumiset Sirkka Valkjärvelle (puh. 050 432 0838 tai s-posti sirkka.valkjärvi@gmail.com) viimeistään tiistaina 2.9.

**Ti 11.10. Lounasluento klo 12.30: Suomensyöjä Otto Wille Kuusinen**
Tietokirjailija Antero Uitto valottaa Kuusisen matkaa sosialidemokraattien johtajasta Stalinin rengiksi ja vihdoin Hruštšovin hovikuiskaajaksi. Ilmoittautumiset Sirkka Valkjärvelle (puh. 050 432 0838 tai s-posti sirkka.valkjärvi@gmail.com) viimeistään perjantaina 7.10.